

MARKÓ BÉLA

„Semmilyen aggodalom nem fölösleges”

Az elmúlt száz esztendőben számos illúzióval leszámolt az erdélyi magyar értelmiség. Mégsem kellene feltétlenül ezt a folyamatos veszteségérzetet továbbadnunk az utánunk jövőknek. Hiszen míg egy-két viszonylag rövid időszaktól eltekintve a magyar politika sem az egyharmadára csökkent Magyarország határain belül, sem a határokon kívül rekedt magyar közösségekben nem volt képes megfelelni az új történelmi kihívásoknak, addig az írók például viszonylag gyorsan magukhoz tértek, és hamar bebizonyították, hogy mifelénk még úgymond „fából vaskarikát” fabrikálni sem lehetetlen. Ugyanis külön-külön kellett mindenkinek szembenéznie egy többé-kevésbé ismeretlen valósággal, az utódállamok nyílt vagy burkolt, de hatásában mindenképpen brutális magyarellenességével, viszont a magyar irodalom ennek ellenére egységes maradt. Akárcsak a nyelv, amelyen akadálytalanul kommunikálunk ma is, Dunaszerdahelytől Szegedig vagy Marosvásárhelytől Szabadkáig. Ennyi idő alatt megrendült a közös értékrend persze, nem is történetelt ez másképpen, amikor kinek-kinek létre kellett hoznia a maga önálló intézményeit, sőt egy önálló irodalmi életet. Kényszerű önállóság volt ugyan, de ez alól a kényszer alól nem lehetett kibújni, mert miközben, mondjuk, a kommunista Románia megpróbált szinte hermetikusan elzárni minket Magyarországtól, az irodalmat – és általában a kultúrát – csakis egy saját erdélyi intézményrendszer és értékhierarchia segítségével lehetett működtetni. Teljesen elszigetelni egymástól az erdélyi és magyarországi írókat természetesen nem sikerült, de igazság szerint nemcsak a román állam sorvasztotta, hanem annak idején a magyar állam sem támogatta igazán a magyar-magyar kapcsolatokat. Akkori keserveinket felejtve egy pillanatra, volt ennek az elzártságnak, valljuk be, egy különös hozadéka: a távolság szépít ugyanis. Nem csupán a földrajzi, hanem a politikai távolság, de a kulturális elszakítotttság is. Nyomorúságosabb állapotot egy író számára elképzelni sem tudok annál, mint amikor elszakítják attól a nyelvi közegtől – annak nagyobb részétől –, amelyhez művei szólnak, és attól a nyelvi hagyománytól, amelyet folytatni kíván. De felemlőbb élmény sincs annál a sóvárgásnál, hogy van egy hely, egy egész ország, ahová a magunk mindennapi nyomorúságából elvágyódhatunk. Mára ez megváltozott nyilván, sőt, beismérem, kiábrándultan nézem olykor, mivé vált a képzeletbeli „tündérország”, de mégsem felejtetem egykori Magyarország-vágyamat, kívánczóságot egy közös, egységes, teljes magyar irodalomra. Meg aztán abban az örökös magyar-magyar ködben, ahol meresztenünk kellett a szemünket, hogy néha megpillantsuk egymást, micsoda fergeteges öröm volt egy-egy nem

* 1947 márciusában indult útjára a Tiszatáj folyóirat. Története, e küzdelmekkel és eredményekkel teli 70 év nemcsak a mindenkori szerkesztőség históriája, de főképpen a lapot írással, gondolattal és étellel megtöltő szerzők, barátok és kollégák története. Közülük kértünk meg néhányat, hogy az ünnep alkalmából számoljanak be a folyóirathoz való kapcsolódásukról, emlékeikről, a Tiszatájban megjelent fontos olvasmányaikról. A 70 éves Tiszatáját köszöntő ünnepi sorokat következő számainkban mutatjuk be.

hunyó fénycsóva! Így kell mondanom, bármennyire is patetikusan hangzik. Például a Tiszatáj, amely figyelt ránk. Talán a leginkább. Vagy legalábbis csak az Alföld vetekedhetett vele. Netán a Forrás? Volt még az Életünk is, a Jelenkor is persze, voltak mások is. De a szegediek! Sorolnám, kezdve Ilia Mihállyal, akinek a neve ma már a legszebb összmagyar irodalmi közhely, mert az értő, lankadtalan professzori figyelemnek neve is van a magyar nyelvterületen, úgy hívják, hogy Ilia Miska. Számosan büszkék a barátságára, én is az vagyok. Folytatnám aztán Baka Istvánnal, aki már nincs közöttünk, és aki nemcsak nagyszerű költő volt, hanem szeretetre méltó ember is. Majd elmondhatnám, amit Füzi László már felidézett valahol, hogy 1978-ban, amikor huszonhét évesen életemben először jártam Magyarországon – majd két-évente még néhányszor egészen 1986-ig –, egy éjszaka Szegeden, záróra után egy sétatéri pad volt a közös hazánk, hajnalig tartó beszélgetésben Zelei Miklóssal, Füzi Lászlóval, Csapody Miklóssal, és ott találkoztam Zalán Tiborral is legelőször, ha jól emlékszem. Ezek elsősorban közérzet-émlékek persze. Volt viszont egy év, egy Tiszatáj-szám, amely politikai súlyt adott az addigi, folyamatos szerkesztőségi programnak, hogy az erdélyiek legyenek jelen a lapban (én például már 1975-től), és nemcsak mi voltunk jelen, hanem amikor tehetette, Szeged is eljött hozzánk. Eljöttek Ilia Mihály tanítványai, hozták a könyveket, de a Delikátot vagy a szalámit is, vitték a kéziratot, Vörös László, Annus József, Olasz Sándor kérésére a Tiszatájnak, meg Baka Istvánnak is a Kincskeresőbe.

1982 az ocsúdás és lázongás éve volt az erdélyi magyar értelmiség életében. Mármin ocsúdott az is, aki addig áltatta magát, és lázongott minden tisztességes magyar író. (Lázongást mondok, nem lázadást, hiszen lázadni abban a diktatúrában nem nagyon lehetett.) Akkor csúszott félre a nacionalista szörnyeteg maszkja, akkor mutatta meg magát – nem véletlenül, hanem szándékosan – igazi mivoltában a Ceaușescu-féle nemzetiségi politika. Megjelent 1982 áprilisában egy könyv a haramdrangú román író, Ion Lăncrănjan tollából: a *Beszéd Erdélyről (Cuvânt despre Transilvania)*, amely felrúgta az addigi mosolypolitikát, és megpróbálta visszamenőleg átírni – publicisztikai eszközökkel persze – Erdély történetét, tulajdonképpen érveket keresve a már rég elkezdődött magyarellenes politikához, az ötvenes évektől folyamatosan zajló jogfosztáshoz. Bizonyos értelemben az őszinteség pillanata volt ez: attól fogva a kiarakatban is az volt, ami bent a boltban. Ám mégis hidegzuhanyként ért minket az a nyilvánvalóan legfelső pártjövahagyással közzétett, uszító pamflet, ugyanis a reményt is elvette tőlünk, hogy valami változhat a közeljövőben. Nyilatkozatot szerkesztettünk, aláírást gyűjtöttünk a magyar írók között, próbáltunk tenni valamit. (Jól összefoglalja az akkor történeteket Vincze Gábor a Partium Kiadónál 2009-ben megjelent könyvében: *Gúzsba kötött kisebbség*.) A hivatalos Magyarország – akkor még – hallgatott. Úgy éreztük, magunkra hagytak minket. Ilyen hangulatban jelent meg a néhány évvel azelőtt Nagyváradról kitelepült írónak, Köteles Pálnak a cikke a Tiszatáj 1982. szeptemberi számában: *Töprengés egy torzkép előtt. Ion Lăncrănjan: Gondolatok Erdélyről*.¹ Tudtunk a cikkről, Gálfalvi György kollégám már olvashatta első kézből akkor nyáron, amikor magyarországi kintlétekor találkozott a szerzővel. Köteles Pál nem volt rossz író, de kevesen ismerték, és valószínűleg ma is ritkán emlegetnének, ha azt a cikket meg nem írja. Nem szépírói munka ez sem, és lám, a mohón végigolvasott sok-sok Tiszatáj-évfolyamból én mégsem egy versre vagy novellára emlékezem most – volna mire –, hanem erre a dühös pamfletre. De tetszik, nem tetszik, ilyen az alkotó ember

¹ Az írás újraolvasható az alábbi internetes elérhetőségen:

http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/11940/1/tiszataj_1982_009_051-057.pdf

sorsa – és az intézményeké is – mifelénk: egyetlen gesztus fontosabb lehet egy egész életműnél, és bár a Tiszatájából számos szerző számos remekművű versét, prózáját, esszéjét, tanulmányát idézhetnénk, egy-egy ilyen pillanat azokat is felülmúlja egy szubjektív leltárkészítéskor. Talán igazságtalan így venni számba a múltat, vagy lehet, éppen ellenkezőleg, ez a legigazságosabb emlékezés: a Tiszatáján nyilván még él ezeknek a pillanatoknak az emléke, amelyek valójában csak csúcsai, csomópontjai annak a nem szűnő figyelemnek, ahogy a szerkesztőség próbált a közös irodalmi értékrenden belül tartani minket. (De hol van már ez is, hova lett maga a közös értékrend akár Magyarországon is?) Ilyenkor csapott át, gondolom, a lapnál a „mennyeség” politikai „minőségbe”, és ilyenkor válhatott a tartós szenvedély haraggá. Ami aztán kiváltott egy másféle haragot is, a felsőbbség szankcióját. Hozzánk is rögtön eljutott a hír, hogy le akarták váltani a szerkesztőség vezetését, és közben pedig menesztették a művelődési minisztériumtól egyik szegedi „padtársamat”, Csapody Miklóst is, aki a folyóiratot felügyelte, illetve kellett volna felügyelnie. Aztán némi huzavona után hamarosan mégis megjelent egy hivatalosan is elfogadott állásfoglalás a román pamfletről, Száraz György pontos, jól dokumentált Valóság-beli tanulmánya, amelynek bővebb változatából könyv is lett nem sokkal később.

Ám akkor annak a Köteles-cikknek a közlése sokakat győzött meg Erdélyben arról, hogy a politikai széljárástól függetlenül nemcsak az értékrendünk, hanem az igazságérzetünk is közös. Ennek bizonyítása nem lehet célja egy irodalmi-művelődési folyóiratnak, de lám, milyen fontos mégis, ha időről időre megtörténik. Értékrend? Igazságérzet? Micsoda idejétmúlt fogalmak! Vagy mégsem? Idemácsolom Köteles Pál hajdani cikkének befejező mondatait:

„Lăncrănján uszító cikkgyűjteménye több mint ötvenezer példányban jelent meg: közfogyasztásra, népnevelésre szánva. Légből kapott »tényföltárásai«, minősítései sérthetik a magyar népet, ezen belül az állampolgári hűségről bizonyosságot tevő romániai magyarság méltóságérzetét: már ezért sem intézhetjük el egy kézlegyintéssel a könyvet. Nem játszhatjuk el, hogy mit sem tudunk róla, hogy nem hallottuk, nem láttuk, hogy tehát mondanivalónk sincs az üggyel kapcsolatban.

A szerző úgy véli, hogy nálunk némelyek mértéktelenül aggódnak a romániai magyarság sorsáért. Ez a könyv éppen annak bizonyosága, hogy semmilyen aggodalom nem lehet sem túlzó, sem fölösleges.”

Igen, sok minden megváltozott azóta, de a mindenfajta gyűlölködéssel szembeni szolidaritás szüksége nem múlt, nem múlhatott el. Mint ahogy nem bizonyulhat illúzióknak az a közös kulturális és erkölcsi értékrend sem, amelyben – ahogy mondani szokás – minden ellenkező híresztelés dacára hinni tudtunk hajdan, a mostaninál mégiscsak reménytelenebb korban.